

ԸՆԴՀԱՏՈՒԱԾ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հայ ժողովուրդի պատմության ամենամոռացված անտարակոյս իր ընդհատումն ապատմության շրջանն է: Հայ ժողովուրդը իր դարաւոր գոյութեան ընթացքին, ոչ մէկ ժամանակ դէմ յանդիման գտնուած է ճակատագրական գոյութեամբարտին, որքան ան գտնուեցաւ առաջին համաշխարհային պատերազմի մահասարսուռ օրերուն: Յեղասպանութեան տարին հայոց պատմութիւնը կանգ առաւ, «սառեցաւ»: Արդարեւ, շատ քիչ ազգեր դժբախտութիւնն ունեցած են անկանստեւ դառնալու իրենց պատմութեան ընդհատումին: Մեր դարաւոր ոտխը մեզի շնորհեց այդ անարգ «պատիւը» զմեզ դասելով այդ հազուադէպ ազգերու շարքին: Եւ իրօք, մինչ այդ, հայոց պատմութիւնն այդքան խորունկ կերպով ու մահացութենէն չէր խցուած եւ ոչ ալ այդքան արիւնալի էջերով լեցուած ու անարգութեամբ: Ողջ ազգ մը բնաջնջելու մեւ ծրագիրը կուգար մէկընդմիջ տղալինջնելու զարկերակը հայութեան եւ զայն յանձնելու պատմութեան հովին: Եփեթութեան, անտոռգութեան եւ անապահովութեան ցրտաշունչ մըրիկներ տնխնայօրէն կը հարուածէին հայը եւ անոր ճակատագիրը: Բռնութեամբ տեղահանուած ու իր պապենական տարր հողերու վրայէն սքանաւթալուած բռնապետ ժողովուրդ մը խողխողեցաւ, ինկաւ, բայց զարմանահրաշօրէն չհանաւաւ առյուծէտ, այլ՝ սպրեցաւ: Աշխարհաջրիւ հայերս ներկայիս, ընդմիջուած, ընդհատուած, սառած, տխուր, մոռացու պատմութեան զաւակներն ենք, վկաները, շատախղը, շարունակութիւնը:

Վերադարձներ՝ մայրամուտի մաղբանք տխրաւոյն ցոյքերուն նման, ջանացին ըմբռնել ու մեկնել հրէշային ու ահաւոր ոճիրը: Ոմանք չկրցան խողաչափել տարաշրջութիւնը, ահաւորութիւնն ու ծանրութիւնը այդ քառմեկի պարտքին: Այլք, կրքանցուցած իրենց ներքին հաստատակշռութիւնը, լուծեամբ ինքնամոզութեամբ ու ներանձնականացած, սպրեցան կխափեղապար կեանք զուրկ բանականութենէ, յիշողութենէ, զգացողութենէ, երազանքէ ու սպառնալի տեսիլքէ: Այսպիսով, տեղեւորեցաւ խառնատ հին եւ նոր սերունդներուն միջեւ: Նորահաս սերունդի զաւակներ զարթնեցան՝ խորապէս զգալու բացակայութիւնը հին սերունդին իրենց ծնողաց եւ նախնեաց: Լքուածութեան երկիւղն ու ինքնորոշութեան անտոռգութիւնը տակաւին կը տուայտէ մեզ հոգեւին ու կը պատէ մեր ամբողջական նուիրական ուժերը: Սրտաբեկումէ ու կոտորումէ աւելի, իր անորոշ ճակատագրին յանձնուած հայը, անդադար պիտի չարչրկէ ինքզինք ի խնդիր ինքնաճանաչման ու ինքնայայտութեան: Մինչ այդ, ժամանակը երբեք պիտի չկարողանայ սպիտակել մեր վերքերը ու ամոքել մեր կարեւիքը սիրտերը: Սովորական բայց եւ խիստ կենսական հարցումներ մշտապէս պիտի ընկերակցին անոր, եւ ան իր միջազնային ինքնութիւնը յատկացնելու, պայծառացնելու եւ բիրենդացնելու համար, մէկուսի պիտի հարցնէ՝ «Ո՞վ եմ ես, ուրկէ՞ կուգամ եւ ո՞ւր կ'երթամ: Որո՞նք են նախնիքս: Ի՞նչ հոգեբանութեամբ, մտայնութեամբ, անհատականութեամբ, բնաւորութեամբ, աշխարհահայեացքով, նկարագիրով ու խառնուածքով մարդիկ էին անոնք: Ինչպիսի՞ կարողութիւններով օժտուած ու բարեմասնութիւններով զարդարուած անհատներ էին: Ինչպիսի՞ յատկութիւններ, նքարազգացողական տեսանձնայատկութիւններ, հակումներ, զբաղումներ, կրթնորոշումներ եւ կեանքի հետաքրքրութիւններ ունէին անոնք, եւնք»: Մեր ինքնորոշման, ինքնորոշման ու ինքնաճանաչման քառուղիին վրայ կանգնած, մտորումներու բառիլի մէջ ընկլուզուած, մոլորած ու շփոթած, յարստեւ կը հարցադրենք մենք զմեզ ու կը մնանք անպատասխան: Անպատասխան մնացած յարեւմտան բիրտաւոր հարցումներ կ'ազդեն մեր ներքին հոգեկան աշխարհի ու արօրեայ կեանքի վրայ եւ կը ճնշեն մեր սիրտերը ահաւոր ծանրութեամբ: Մեր անցեալի հետ խղուած կապը, քանդուած

օղակը, պատճառ կ'ըլլայ, որ ինքնաճանաչողութեան տեսանկիւնէն գիտութեամբ, մենք ապրինք անկասարկ կեանք:

Բախտաւորներ, որոնք պատիւը կը վայելեն ու բերկրութիւնը կը զգան ծնած ըլլալու իրենց նախահայրերու սրբազան հողին վրայ, դատն արցունքով, կարօտով ու հայրենարար ձութեամբ կը վերլինեն անցեալի իրենց տաքուկ օճախը, պարզ ունակ ու անմեղունակ կեանքը: Անդրանիկ Մառուկեան կ'ըսէ. «Սերունդ մը պէտք է անցնի դեռ, անցնին քանի մը սերունդներ, որպէսզի անոնց հետքը եւ յիշատակը ի սպառ չքանայ»: Ուրիշներ, որոնք ոչ բարեբախտութիւնն ունեցած են ծնած ըլլալու իրենց պատմական հողին վրայ եւ ոչ իսկ բարեպատեհութիւնն ունեցած են գէթ տեսած ըլլալու իրենց նախահայրերու ծննդավայրը ու աշխատավայրը, իրենց հոգիներու թաքուն ու թափանցիկ աչքերով կ'երեւակայեն տեսնել շքեղութիւնն ու գեղեցկութիւնը վայրերուն, սքանչելի բնութիւնը, խաղաղ կեանքը: Ա. Մառուկեան շատ ճիշդօրէն կը գրէ. «Արեւմտահայութիւնը ... դեռ չէ կրցած վերջնապէս հայտնի իր նախնիներն վայրերուն կողմնադրելու հետ եւ հետեւաբար չունի նաեւ հոգեկան այն հզօր թափը որ գաւակը կը մղէ դէպի իր հարազատ հայրենիքը»: Արդիւնքը այն է, որ Արեւմտահայը այսօր դարձած է բազմաքաղաքացի: Մեր աշխարհաքաղաքացիութիւնը այսօր կը մատնանշէ ի տիւրուս աշխարհի մեր ցրուած ու բազմակոտորակուած ըլլալու տխուր բայց ճշմարտ իրողութիւնը: Կ'ապրինք բզկտութեամբ, ծուարած, բաժնուած: Բաժնուած ենք աշխարհագրականօրէն, քաղաքականօրէն, եկեղեցականօրէն: Անդամահատած են մեզ դատաւարական գանազան հոսանքներ մեզ դարձնելով արբանեակներ իրենց համոզումներուն ու պաշտամունքներուն: Կը միակցինք ու կը զօրակցինք երբ հարկն է, այսինքն երբ խնդրոյ առարկան մեր սուրբ հայրենիքն է կամ ազատագրուած Արցախը: Անոնց անվտանգութիւնը եւ բարդաւանդութիւնը բարեբախտաբար կ'անդրանցնին մեր անձնական շահերը, հաշիւները, յոյժերը եւ կ'իրենց: Պատիւ հայ ժողովուրդին որ ինքնակամօրէն ու վեհանքօրէն, ինչպէս նաեւ իրեն յատուկ ու գիտակից յանձնառումով ու նուիրումով գիտէ ձեռք կադկատել մայրենի երկրին: Հայրենասիրական այս գեղեցիկ ու գնահատելի կեցութեամբ վատահօրէն սուրբ ժառանգ է ու պատուիրան կ'տակուած մեզի մեր նախահայրերուն կողմէ:

Արեւմտահայը այսօր կ'ապրի օտար երկրակամօրէն տակ՝ հեռու իր հարազատ հայրենիքէն, աւհաւական սովորութիւններէ ու սովորիկ աւանդութիւններէ: Մաքմալին կը գտնուի ան օտար հողերու վրայ, «բայց իր սիրտը Տէօրթ-Եօլի նարինջներուն եւ Ատանայի բամպակի արտերուն մէջ կը յաճի», պիտի ըսէր Մառուկեան: Մշտապէս, զուգահեռականով մը համեմատութեան նօթարին կը դնէ նորը Հինին հետ եւ կը նկատէ որ Հինը գարնանալիօրէն աւելի ծանր կը կշռէ քան նորը, որովհետեւ աւելի քաղցր է, թանկագին, պարզ, սրտամօտիկ, սովորիկ, հայկական ու անզուգական:

Արտասահմանի մէջ, ներկայիս, հաւաքական ու անհատական ցանկութիւնն ու մղում կայ յետարձ կատարելու եւ մանրագնի քննութեան ենթարկելու մեր նախահայրերու անցեալի կեանքը, գործը, խոհքն ու խօսքը: Ընդհանուր ձգտում ու պահանջ կայ դառնալու անյիշատակացեալ ու միանգամայն անապատացեալ շրջանները հայութեան՝ ուսումնասիրելու ամենայնոքն ու աննշան քարն ու արձանագրութիւնը՝ բացայայտելու Հին, փոշոտ ու փշոտ պատմութեան նորանոր ծալքեր, վերլուծելու անյայտ կամ աննշմարմնացած պատմական դրուագներ, նուաճումներ, սիրագործութիւններ: Ամենուրեք, հետեւողական կերպով աշխատանք կը տարուի հայոց ընդհատուած պատմութիւնը վերակառուելու, կամրջելու, միաւորելու, օղակաւորելու եւ անքակտելիօրէն կապելու եւ միաձուլելու նոր սերունդի արժանաւոր գաւակներուն կեանքին:

Հայ ժողովուրդի ընդհատուած պատմութեան նորահաս սերունդի գաւակները լիիրաւ ու արդար ակնկալութեամբ կը սեւեռեն իրենց հայեացքը դէպի իրենց մայր

սնուցիչ՝ Հայրենիքը, որ ազատ է ու անվանելի օրըստօրէ կ'աճի, կը հզօրանայ, ու վերելք կ'արձանագրէ շնորհիւ իր աշխատունակ ժողովուրդի ու ժող բազմակներուն եւ տաղանդաւոր ու անդժադործ մտքին: Արեւմտահայերէ յաճախ հարց կուտայ թէ ինչո՞ւ դեռեւս ինք, աշխարհի բոլոր ծագերուն, կը մնայ որդուկ ու միանակուկ, ու մանաւանդ զրկուած Հայաստանի Հպատակութենէ, երբ այս օրերուն, Հայաստանի կառավարութիւնը կրնայ Հպատակութիւն շնորհել բոլոր աշխարհացրիւ Հայերուն: Արդարեւ լաւ պահանջ է եւ երեւութապէս դատելով կարելի է ըսել նաեւ որ դիւրին առաջարկ է: Հոգեբանական գետնի վրայ եւս այս իր բարերար դերը կրնայ կատարել: Գէթ պահ մը կը զգանք որ մենք եւս մեն ու մէկ հօտին կը պատկանինք եւ մեր ընդմիջուած պատմութիւնը կը շարունակուի ու կը հասնի ընդհուպ մեր օրերը: Հայաստանի նախագահը ասկայն կը փափաքի որ մենք այս հարցի մէջ ցուցաբերենք «մեծահոգութիւն» եւ հասկնանք հարցին ամբողջական էութիւնն ու դժուար կողմը: Յարգելի նախագահը կ'ըսէ. «Ես կարծում եմ, տիւրուքը պիտի այնքան մեծահոգութիւն ունենայ, որ հասկնայ, թէ մենք ինչ ու ենք մերժել երկբադաքացիութիւնը: Եթէ մենք յայտարարած լինէինք երկբադաքացիութիւն, այսօր մենք բանակ չէինք ունենայ»:

Արեւմտահային ընդհատուած ու տառած պատմութեան փառահեղ շարունակութիւնը կարելի է տեսնել մայր հողի վրայ ուռնացող, զարգացող ու առողջօրէն հասակ առնող սերունդին մէջ: Մեր հրաշագործ կարողութիւնը, երեւակայելու բնածին յատկութիւնը, աշխատանքով զուարճանալու ու Հպարտանալու բարի սովորութիւնը անկասկածելիօրէն ժառանգած ենք մեր նախնիքներէն, որոնց կը պարտինք եւ մեր այլ բազմաթիւ առաքինութիւններն ու մեզ կատարելութեան առաջնորդող ներքին ձգտումներն ու մղումները:

Արտասահմանի Հայն այսօր կ'ընդգլխակալէ նորանոր ու դժնակ իրականութիւններ՝ անցնելով խաւարապատ փապուղիներով ու դարձգարձիկ ճանապարհներով: Բոլոր ակներեւ խութերով ու խոչերով հանդերձ, ան կը նայի հեռուն, ապշեցուցիչ լաւատեսութեամբ՝ ընդգրկելու նոր հորիզոններ ու գլխաւորելու վարդաշող արշալոյսներ: Ան իր ապագայի անորոշութեան այս արվերջ գուպարին մէջ միանկ չէ: Իր լոյսի ու յոյսի աղբիւրը Հայրենիքն է, ուրկէ կը ստանայ իր աւիւնը եւ աւիչը, իր ապրելու եւ գոյատեւելու վճռականութիւնը: Հայրենիքն իր կարգին տասնեակ տարիներէ ի վեր կ'աղաղակէ մեր սիրտերէն ներս պատգամելով մեզ համախմբուել մէկ դրօշի տակ ու միանալ: Հայաստանի յարգելի նախագահը իր վերջերս տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսի ընթացքին ըսած է. «Սիւրբը չունի միասնական ներկայացուցչական մարմին: Պարզապէս տիւրուքը դեռեւս չի կարողացել դուրս գալ այդ աւանդական ազգային կառոյցների մտապատկերից եւ մտածել վերսիւրբեան կամ համատիւրբեան միասնական կառոյցի մասին»:

Մեր ընդհատուած պատմութիւնը կարծէք մեզի թոյլ չի տար որ նախ եւ առաջ թօթաբնէ գաղթականի հոգեբանութիւնը մեր վրայէն, ձեռքառնող մէկը նդմիշտ պանդուխտի անորակայութեան բազդոյթէն ու անոր աղէտաղի հետեւանքներէն: Ուժացումի վախը աստիկլեան տարի նման կախուած տեսած ենք մեր գլխավորելու, եւ այդ պատճառով միշտ ջանացած ենք սալիկ խմբովին եւ մանաւանդ պատկանելիութիւն ու Հպատակութիւն ցուցաբերելով այս կամ այն խումբին կամ շարժումին: Եթէ կը փափաքինք մեր անցեալի պատմութեան շարունակողներն ու կերտիչները դառնալ, հարկ է որ սիւրբի մէջ Հայ պետական բարձրամակարդակ մտածողութիւն զարգացնենք կազմելով մարմին մը, որ իր հակաձիշուին տակ կարենայ առնել բոլոր կազմակերպութիւնները եւ անոնց բովանդակ գործունէութիւնը: Չայս ընելու համար ասկայն, Պր. Լեւոն Տէր Պետրոսեան իմաստուն կերպով կը պատգամէ. «Նախ եւ առաջ տիւրուքը թող միանայ ինքը իրեն»: Ակնարկութիւնը բացորոշ կերպով ուղղուած է բոլոր կազմակերպութիւններուն անխափ: Մեր նախնիք սպրեցան միակամ, միասիրտ,

գործեցին միախառնվելու եւ առճակատեցին թշնամին միասեղ՝ քրդատունական անաղետազանցելի ոգիով: Կ'ակնկալուի որ այս բախառդոշ օրերուն Հայեր թեւ ու թիկունք կանգնին իրար եւ պատրաստակամութիւն ցուցաբերեն Համագործակցելու ի ծաղկումն եւ ի բարգաւաճումն իրենց ինքնութեան, ազգին ու Հայրենակրին:

Այսօր, մեր պատմական Հայաստանէն քիչ մը ստէն տեղ, ծաղիկի նման, տարած ենք ու տեղաւորած: Մեր ներկայութիւնը պարտադրած ենք ու նամանաւանդ զգալի դարձուցած տեղացիին՝ մեր բազմի ու օգտակար մտածումներով ու գործերով, վարք ու բարքով, կարգապահութեամբ ու օրինակելի Հնազանդութեամբ: Կ'աշխատինք ու կ'ընենք ծագործենք եւ կ'ընենք վնասներ մեր Հանճարով: Ընդհատուած պատմութիւնն Հայոց Հասած միացած արդի ժամանակներու իրականութեան, Հետեւաբար, կ'ընենք շարունակուի անվերջօրէն ու յաղթականօրէն:

Զեւոր ՔՀյ. Նալպանտեան

ԵՆՈՐՀԱՌՈՐԱՆՔ

Քրիստոսի Ս. Յարութեան եւ Զատիկի տօնակատարութեանց առիթով, քարի մաղթանքի եւ շնորհաւորանքի գիրքեր եւ հեռագրեր յղուեցան Հոգեւոր եւ Կառավարական պետերուն, որոնց շնորհաւորագիրքերը ընդունած է Պատրիարք Սրբազան Հայրը. -

- Ամենայն Հայոց Հայրապետ, Նորին Ս. Օծուիւն Տ. Տ. Գարեգին Ա. Կաթողիկոսին:

- Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Հայրապետ, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Արամ Ա. Կաթողիկոսին:

- Հոռվմէական Կաթողիկ Եկեղեցւոյ Քահանայապետին՝ Նորին Սրբութիւն Յովհաննէս Պօղոս Բ. Պապին:

- Մոսկուայի եւ Ռուսիոյ Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ Ամեն. Տ. Տ. Ալեքսէյ Բ. Սրբազան Պատրիարքին:

- Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքութեան:

- Յորդանանի Վեհմ. Հիւսէյն Թագաւորին:

- Թեմակալ Առաջնորդներուն, Պետական եւ Ազգային Հաստատութեանց ղեկավարներուն: